

УДК 101.1+140.8:37.012.1

Ірина ПРЕДБОРСЬКА

«ФІЛОСОФІЯ ЯК ЗАПИТ І СПОСІБ ЖИТТЯ»:

**Інформаційно-аналітичний огляд
XXIII світового філософського Конгресу¹**

В статті висвітлено роботу XXIII світового філософського Конгресу, що відбувся в Афінах 2013 року. Проаналізовано його матеріали, на основі яких виокремлено основні філософські проблеми, зокрема такі: дослідження філософських традицій світу на основі діалогу культур; міждисциплінарність як діалог між різними дисциплінами; актуалізація філософського підходу до розуміння глобальних питань; вплив сучасних досягнень науки і техніки на людину, суспільство, природу; посилення практичної спрямованості філософії; звернення до освіти як засобу зміни світу й самої особистості; нова концепція гуманізму; філософія як мистецтво жити; трансгуманізм та новітні версії у розумінні людської природи; комунікативний поворот у філософії та ін. Проаналізовані провідні ідеї лекцій Ю. Габермаса та У. Еко, а також зміст спеціальних сесій, пов'язаних з Платоном і Аристотелем. Розкрито участь українських філософів у роботі Конгресу.

Ключові слова: *XXIII світовий філософський конгрес, сучасна філософія, образ життя, Ю. Габермас, У. Еко, філософія освіти.*

XXIII Всесвітній філософський конгрес, який відбувся у серпні в Афінах, став значною культурною та науковою подією 2013 року. Вибір Греції як місця проведення має символічне значення для Конгресу, адже тут започаткувались як філософія, так і освіта. У 2013 році виповнюється 2400 років з моменту заснування Академії Платона, першої в світі інституції вищої освіти. Конгреси проводяться кожні п'ять років Міжнародною федерацією філософських товариств (FISP) найвищою неурядовою Всесвітньою організацією з філософії. Вона була створена в 1948 році, а її основною метою є безпосереднє сприяння розвитку професійних відносин

¹ Стаття написана на основі тексту, який готувався разом з учасницею Конгресу, професором, членом редакційної ради журналу О. Гомілко. Сумісна стаття англійською мовою надрукована у Польщі — The Notes from World Congress of Philosophy // Kultura i Wychowanie. — 2013. — № 6 (2). — P. 153–156 // www.czasopismo.wsp.lodz.pl Інша стаття надрукована українською мовою — Нотатки з всесвітнього філософського конгресу// Педагогічна газета. 2013 — № 11.

між філософами всіх країн. Президент FISP обирається на з'їзді щоп'ять років. Цьогоріч новим президентом в Афінах обраний відомий ірландський філософ професор Дермот Моран (Dermot Moran).

Представники 100 країн світу загальною кількістю 3134 особи, серед яких і студенти, приїхали до столиці Греції. На афінському Конгресі була присутня низка відомих філософів: Е. Агацці (E. Agazzi), Е. Берті (E. Berti), Ю. Габермас (J. Habermas), А. Гусейнов² та ін. Україну у FISP представляє Український Філософський фонд — найбільша громадська організація філософів в Україні, що об'єднує їх у прагненні до взаємодії та вдосконалення. Серед українських учасників Конгресу були науковці з Києва, Львова, Дніпропетровська, Одеси, Харкова.

Актуальні філософські проблеми, визначені темою конгресу «*Філософія як запит та спосіб життя*», обговорювались на 4-х пленарних засіданнях, десятках субсидованих лекцій, круглих столах, 7 симпозиумах та 75 секціях, назви яких відображають питання, що цікавлять сучасну філософію. Упродовж семи днів будинок школи філософії Афінського університету був заповнений з ранку до вечора. Як зазначав Президент грецького оргкомітету професор Константінос Будуріс (Konstantinos I. Boudouris), тема конгресу «запрошує нас замислитися над сократівським питанням: «як потрібно жити?», подивитися на різні способи і образи життя всіх народів Землі, підійти до філософії як до мистецтва життя, поміркувати про суспільну роль і тверду позицію філософа щодо теперішніх і майбутніх складних ситуацій, які виникають і виникатимуть внаслідок перерозподілу економічних, соціальних та інших сил глобалізованого громадянського суспільства» [Boudouris, 2013, p.13].

У своєму зверненні до учасників Конгресу його Президент, професор Вільям Л. МакБрайд (William L. McBride), підкреслив, що організаторам хотілось, аби Афіни надали світу приклади ввічливості і порозуміння, що є дуже важливим для сучасного світу. Осмислюючи сократівське «благо», найбільшим благом Світового філософського Конгресу, на думку філософа, є вікно, відкрите в цілий світ думок, з урахуванням різноманіття культурних підходів до світу [McBride, 2013, p. 4]. Президент звернув увагу на посилення практичної функції філософії — актуалізації її як наставниці життя», здатної допомогати людям формувати почуття спільності, глобальне поняття «ми» і загалом вирішувати реальні життєві завдання.

Одне з провідних завдань Конгресу — «дослідження філософських традицій світу, порівняння їх з точки зору різноманітних внесків для можливого обміну і взаємозбагачення». На філософському форумі працювали секції, на засіданнях яких обговорювались філософські традиції Латинсь-

² З виступом російського філософа «Философия как этический проект» (російською мовою) можна ознайомитися на сайтах: www.dialog21.ru; www.globalistika.ru

кої Америки, Африки, Азії і Тихоокеанського регіону, Північної Америки та Європи, а також проблеми індійської, єврейської та російської філософії. Сподіваємося, що на наступних Світових філософських Конгресах українські філософи будуть респондовані власною секцією, адже український філософський досвід може бути цікавим не лише нам. Конгрес дозволяє оцінити власну традицію в контексті світової думки, а українська філософська спільнота гостро потребує такого спілкування.

Тема взаємодії філософських традицій була серед інших розглянута на таких круглих столах, як «Взаємодія через переклад: діалоги між японською і континентальною філософією», «Китай і Греція — дві цивілізації в культурному діалозі», «Взаємодія католицької філософії та тайванської культури», «Вивчення цінностей: Схід і Захід», «Діалог Південь-Північ». Проблематика діалогу культур та традицій домінувала і на пленарних засіданнях. Актуальність, зокрема для Європи, такого діалогу акцентував у своєму інтерв'ю професор Дермот Моран, висловивши думку, що «сучасне європейське суспільство у своїх найкращих проявах намагається бути раціональним і досконалим суспільством, яке поважає відмінності інших. Сильна Європа вимагатиме переосмислення того, що є сенсом нашої європейської ідентичності».

Цікавою, з огляду на таку настанову, стала лекція японського філософа Нобуру Нотомі (Noburu Notomi) «Платонівська ідея ідеального та її сприйняття у Східній Азії». А завершилася робота Конгресу лекціями, прочитаними під рубрикою «Схід-Захід» професорами з Китаю та Південної Кореї. Такі лекції стали вже традиційними, і їх зміст відображає дух та зусилля філософів з метою наведення мостів між східною і західною філософськими традиціями. Невипадково, попередній XXII Конгрес відбувся в Сеулі, а наступний Всесвітній філософський Конгрес планується в Пекіні 2018 року. Дослідження філософських традицій та їх взаємодії є важливим напрямком філософсько-освітніх студій, що дозволяє визнати і запровадити діалог як засадовий принцип побудови освітнього простору, вирішити проблему взаємодії різних традицій підходів в освіті та становлення посибілістського мислення³.

Інша проблематика сучасної філософії — феномен міждисциплінарності, властивий сучасній науці, знайшов своє відображення в роботі таких секцій, як біоетика, філософія і психоаналіз, психологія моралі, медична етика, філософія неврології і т.д. Як зазначає Т. Ремадієр (T. Remadier), сьогодні «міждисциплінарність ... конструює загальну модель для залучення дисциплін, спираючись на діалог між дисциплінами» [Remadier, 2004]. Причини доповнення традиційної дисциплінарно-організованої моделі продукування знання іншою моделлю зумовлені появою інформацій-

³ Див.: праці Л. Горбунової в нашому часописі, присвячені даній проблемі: www.philosopheducation.com

но-комунікативних технологій, що створюють можливості для миттєвого отримання і передачі інформації. Власне, діалог між дисциплінами сприяє мобільності і більш ефективному її осмисленню.

Друге важливе завдання Конгресу полягало в актуалізації філософського підходу до розуміння глобальних питань, що стоять перед людством. Філософія глобалізації стала ключовою темою численних дискусій на Конгресі. Ми живемо у світі невизначеностей та ризиків. Світ стрімко змінюється. Національні держави втрачають свої класичні визначення. Їх суверенітет зазнає руйнації. Тривога є глобальною, адже стосується усіх країн, серед яких і Україна. Перспективи національних держав у добу глобалізму розглядалися впродовж багатьох дискусій.

Виступ 84-річного Юргена Габермаса став важливою подією Конгресу. Його лекція *«Заклик до конституціоналізації міжнародного права»* була присвячена взаємодії національного і міжнародного права, проблемам руху до нового громадянського суспільства і значною мірою засадничила зміст подальших дискусій. Філософ вважає, що захист національних держав від небезпеки розчинення в економіці глобальних транснаціональних корпорацій полягає не стільки у посиленні процесу ефективності демократії та верховенства права всередині національних держав, скільки стосується самих транснаціональних утворень. Для приборкання авторитарних тенденцій політичної влади на обох рівнях — нації і особливо транснаціональних структур — необхідно здійснити «конституціоналізацію міжнародного права», вважає німецький філософ. Аналіз цього процесу допомагає виявити трансформації самої субстанції державної влади. Ю. Габермас звертає увагу на дві наступні тенденції в сучасній європейській історії: це — постійний взаємозв'язок закону і політичної влади, що змінюється в тандемі з іншою тенденцією — зміною субстанції державної влади. Він вважає, що щільна мережа міжнародних організацій впливає на класичне міжнародне право, змінюючи основи влади [Habermas, 2013]. У взаємопов'язаному світі наддержави втрачають свою функціональну автономію у важливих сферах політики. А зростаюча кількість проблем, які можна вирішити лише шляхом сумісних дій, спонукає всі держави до співпраці. Це супроводжується зростанням низки міжнародних організацій з регіональними компетенціями та наближенням класичної зовнішньої політики до форм внутрішньої. Тому, як зауважує філософ, держави більше не можуть розглядати себе виключно як суверенні, контактуючі суб'єкти. Сьогодні вони постають як члени міжнародної спільноти. Зміни в міжнародних законах відповідають трансформації міжнародних відносин: конституціоналізація міжнародного права пов'язана з доповненням повноважень національних урядів шляхом зростання мережі міжнародних організацій, що уможливорює управління поза межами національної держави.

Однак, Ю. Габермас звертає увагу і на зворотній бік зазначених тенденцій. Передусім, це — зростаючий дефіцит демократії, що посилюється разом з ними: «Зміни у формуванні середовища права та здійснення політичної влади можуть бути пояснені проникненням деліберативних елементів у владно-регульовані міжнародні відносини світового суспільства, що в цілому переживає економічну глобалізацію і системну інтеграцію. Проте, включення громадян у наднаціональні процеси прийняття рішень не узгоджується з правовим залученням до активізації співпраці між державами. Навпаки, для сьогодення ціна ефективного управління поза межами національної держави є некомпенсованою ерозією процесів легітимації на рівні національної держави. Вдосконалення організаційних функцій, що досягається на наднаціональному рівні шляхом співпраці між державами, може бути описане як тенденція до раціоналізації здійснення політичної влади на міжнародній арені; але ми не можемо кваліфікувати цю тенденцію як цивілізаційний процес, поки лише міжнародні організації використовують свої повноваження на підставі міжнародних договорів, а отже, у формах права, але не у відповідності до демократично генерованого закону — тобто, на законних підставах» [Habermas, 2013].

Крім того, відбувається збільшення кількості міжнародних організацій, здатних справитися зі зростаючими потребами в регулюванні. А це означає, що технократичні схеми продовжуватимуть множитися під назвою «управління», що перешкоджатиме демократичним процесам. Тому, як зауважує філософ, назріла потреба у транснаціоналізації демократії. Мислитель нагадав, що легітимізація демократичного процесу здатна поширюватися, долаючи національні кордони, лишень тоді, коли останній будуватиметься на таких компонентах, як: «народ як носій політичної волі, держава як організація, що надає можливість громадянам діяти спільно, та спільнота громадян як добровільне об'єднання вільних і рівноправних осіб, що склалася» [Habermas, 2013].

Виходячи з наведених міркувань, Ю. Габермас скептично ставиться до феномену глобального управління (Global Governance). Він називає його евфемізмом, що приховує недемократичний характер процесу інституціоналізації міжнародних відносин, за яким ми спостерігаємо сьогодні [Habermas, 2013]. Висновок щодо космополітизму, який матиме більше перспектив, ніж націоналізм, знаходить своє обґрунтування у згаданій лекції. Не дивлячись на те, що у ній це поняття подається як розпливчате,

Ю. Габермас вважає, що лише воно може бути сьогодні актуальною позицією для зацікавленого вирішення світових проблем. Найважливішою з них є недопущення використання сили у міжнародних відносинах, підвищення ефективності управління. Філософ зазначив, що хоча наднаціональне право вище державного, національна держава, спираючись на насилля,

часто ігнорує загальновизнані конвенції. У таких випадках необхідна, на його думку, мобілізація інститутів громадянського суспільства на міжнародному рівні. У такому контексті доречним є розгляд і філософське обґрунтування проблеми міжнародної солідарності.

Питання долі національних держав стало предметом виступів на сесії «Відносини між національними, європейською та глобальною ідентичностями». Ця сесія була організована Радою з досліджень у сфері цінностей і філософії. Філософи з Румунії, Польщі, України, Болгарії говорили про культурний синтез, феномен відкритої особистості і трансформації колективної ідентичності після падіння комунізму. Цікавим сюжетом стало обговорення феномена регіональних ідентичностей як вияву множинності ідентичностей у пост-національній державі та перспективи космополітизму. У доповіді львівського професора А. Карася «Громадянська ідентичність як етичне самовизначення» обґрунтовано авторське розуміння даного поняття. Визначаючи громадянську ідентичність як складний соціетальний феномен, він звернувся до аксіологічного підходу в поєднанні з семіотичним виміром та науковими здобутками в дослідженні мозку, зокрема в ділянці так званих дзеркальних нейронів. Проблема ідентичності як такої, якщо спиратись на Ч. Тейлора, інтерпретується в сенсі питання про те, що робить наше життя вартим, щоб його прожити з гідністю. Ідея громадянської ідентичності висловлює жадання визначити, що саме є найважливішим для нас, і що таким не є. Громадянська ідентичність розкриває такий тип творчого потенціалу людини і суспільства, який генерується через цінності свободи, відповідальності, прав людини, довіри, соціального капіталу. Відтак, громадянська ідентичність спонукає до формування нового типу культури не просто на рівні раціональних концептів та етичних візій, але передусім на рівні значень, сенсів та символів щодо *емоційних* приватних і суспільних взаємин, стосунків і відносин. Наукові дослідження мозку, проведені за останні 20 років, неспростовно підтверджують фундаментальне значення емоцій та моралі в суспільному розвитку. Спираючись на здобуті знання в цій ділянці, говоримо, що громадянська ідентичність конструюється в сфері екзистенційної турботи про *Іншого* й спрямована не тільки на зростання відповідальної свободи, але й на подолання марності людського страждання. Головним виміром громадянської ідентичності є примноження життєвої енергії (енергії спільного виживання) в контексті такого самовизначення особи, яке здатне репрезентувати співчуття, або емпатію на основі етичної відповідальності перед Іншим.

На Конгресі очікувався виступ Умберто Еко (Umberto Eco), але з огляду на хворобу, був лише зачитаний текст його лекції «Деякі зауваження щодо нового реалізму». Вона присвячена М. Маймоніду, середньовічному філософу, який намагався пояснити вирази і метафори, що зустрічаються

у релігійній філософії, та дати їм нове тлумачення. У. Еко розгортає цю проблему у сучасному контексті. Філософ висловлює свою позицію щодо проблеми нового реалізму, справедливості застосування цього поняття та пропонує ідею «мінімального», або «негативного» реалізму як способу його осмислення у контексті постмодерністських уявлень про множинність, поліморфічність думки та переважання інтерпретації над фактом.

На думку У. Еко, використання терміну «новий реалізм» сьогодні є способом відреагувати на тенденції постмодерністської філософії. Однак філософ зізнається у відсутності чіткого розуміння, чим є постмодерністська філософія, оскільки вона «не має нічого спільного ні з літературним постмодернізмом Джона Барта, Дональда Бартельма чи Леслі Фідлера, ні з архітектурним постмодернізмом Чарльза Дженкса чи Роберта Вентури» [Еко, 2013]. Митці-постмодерністи намагалися ліквідувати відмову модерністів від традицій минулого, іронічно цитуючи класичну спадщину. Однак, що спільного, — запитує Умберто Еко, — «...між постмодернізмом у мистецтві і так званім філософським постмодернізмом, що його так вихваляють такі філософи, як Ліотар? Напевно, філософи-постмодерністи вже святкують кінець Великого Наративу, трансцендентального поняття значення і правди, вітають множинність і розчарування, відстоюють фрагментовану (слабку) думку...» [Еко, 2013]. Проте ці тенденції, вважає Еко, не вирішують проблему реалізму.

Найрадикальніша форма постмодернізму презентована деконструкцією, що, на думку філософа, є «американським продуктом за французькою ліцензією». Суть деконструкції, у спрощеному вигляді, він розуміє як реалізацію вислову Ф. Ніцше: *«немає фактів, є лише інтерпретації»*. Однак для того, щоб здійснити акт інтерпретації, необхідно мати що інтерпретувати. Отже, наполягає Еко, «будь-яка інтерпретація має свою вихідну точку — факт». Істина, за Ніцше, — це ціла низка метафор, метонімії, антропоморфізмів, ілюзій, про які всі забули, що вони ілюзії. «Так з'являється онтологія, побудована на «слабких» категоріях» [Еко, 2013]. Проголошення Ніцше смерті Бога, як стверджує філософ, є не чим іншим, як оголошенням кінця стабільної структури Буття. Від сьогодні Буття буде лише призупиняти або скасовувати себе.

У. Еко вбачає проблему в тому, що, по-перше, якщо ми зібралися скасувати Світ, то маємо скасувати і суб'єкта, який споживає його повітря (головне обмеження магічного ідеалізму); а по-друге, герменевтичний принцип «немає фактів, є лише інтерпретації» не знімає імовірності поганих інтерпретацій. За яким критерієм можна розрізнити сон, поетичну знахідку чи наркотичне марево (Умберто Еко наводить як приклад людей, які під впливом LSD вірили, що вміють літати, і вистрибували з вікон) — і прийнятні твердження щодо явищ фізичного та історичного світу, що нас оточує? Зга-

дуючи приклад, який наводив Рорті у Кембриджі ще у 1990 р., Еко зауважує, що, хоча викрутку і можна інтерпретувати по-різному (і як інструмент для вкручування шурупів, і для розпаковування посилки, і як пристрій для самогубства), все ж неможливо сприймати її як пристрій для транспортування води, або пластиковий стаканчик — як пристрій для розбивання вікон тощо. Еко має на увазі, що хоча викрутка й може іноді бути позитивною відповіддю на безліч довільних інтерпретацій, однак у певних випадках це є неможливим. Саме такий спосіб заперечення Умберто Еко стверджує як підґрунтя своєї ідеї Негативного Реалізму.

Еко також використовує поняття «лінії протидії» (*lines of resistance*), суть якого полягає в тому, що «буття, навіть якщо з'являється лише як ефект мови, насправді не є ефектом, який мова може конструювати вільно. Навіть той, хто стверджує, що Буття є Хаос, і, відповідно, ставиться скептично до будь-якого дискурсу, як мінімум, має виключити те, чим є Порядок» [Еко, 2013]. Філософ пише: «Ці лінії протидії з'являються ще до появи будь-якої першої філософії чи теології, ідеї Бога чи Закону... Ця ідея про лінії протидії, завдяки якій те, що не залежить від наших інтерпретацій та обмежує їх, презентує форму Мінімального або Негативного Реалізму: згідно з ним, факти, які непереконливо стверджують, що я правий, часто означають, що я помиляюся» [Еко, 2013]. Отже, підсумовує Еко, буття не можна порівняти із вулицею з одностороннім рухом. Це — радше мережа різноспрямованих автострад, однак при цьому деякі з автострад закінчуються тупиком.

Умберто Еко визнає схожість своєї ідеї негативного реалізму із концепціями Поппера та Пірса. Можливо, недостатньо вірити, що довгий шлях є шляхом до істини, але цього достатньо, щоб обережно припустити: згідно з ідеєю негативного реалізму, існують речі, стверджувати які, на думку філософа, — божевілля.

Одвічне філософське питання про природу людини та місце її в цьому світі розглядалося крізь призму сучасних соціально-культурних реалій та новітніх філософських ідей. Які виклики глобального світу постають перед людиною і якими мають бути її відповіді? — це питання визначило зміст багатьох обговорень. Проблематика філософської антропології була в центрі багатьох секцій і круглих столів, на яких розглядалися різні питання, наприклад, про можливість кібер-антропології, еволюцію розуміння людської природи, віртуалістику як філософсько-антропологічний поворот у науках про людину та ін. Так, секція «Від гуманізму до мета-, пост- та трансгуманізму» була присвячена обговоренню новітніх версій у розумінні людської природи. Ідея відкритості та незавершеності людської природи у цьому дискурсі мала вирішальне значення. Виступи на секції показали, що зазначена ідея — це не вигадка сучасних філософів. У творах Платона,

стойків, а також Достоевського йдеться про антропос, нову людину, або пост-людину. У колі цієї проблематики розгорталася й дискусія на секції «Філософія тіла», на якій українська професорка О. Гомілко презентувала свій виступ «*Рятувальна вада*» як онтологія людського тіла». Вона зазначила, що людська тілесність щонайкраще виявляє особливість людської природи у її онтологічній недовершеності, що набуває завершення у культурі. Так званий «рятивний недолік» дозволяє людській тілесності визначати культуру та бути нею визначеною. Глобальна епоха — це не лише кардинальні зрушення світу, а й трансформація людської природи.

Привернула увагу спрямованість деяких секцій, виступів на зміну, перегляд етики взаємодії між людиною і твариною, людиною і оточуючим світом. Учасники круглого столу «Зв'язок між людиною і твариною: теорія і практика», «Технологія і оточуюче середовище», «Філософія та етика після Фукусіми», а також секцій «Філософія навколишнього середовища» і «Філософія природи» та ін. обговорювали проблеми прав тварин, аргументи на користь захисту вегетаріанства, природи і принципів генетики. Вони позначили контури нової концепції гуманізму, спрямованої на його переосмислення як однієї з провідних ідей доби Відродження і Просвітництва. Не принижуючи її роль у культурно-історичній та політичній історії людства, філософи стверджують необхідність ширшого тлумачення поняття гуманізму. Мова йде про важливість гуманного ставлення не тільки до людини, але й до всього, що її оточує. Це означає гармонію з кожною живою істотою, навколишнім середовищем, у якому ми живемо, природнім світом, де існування організмів залежить від існування інших в межах екосистеми.

Тематика секцій і круглих столів охоплювала різні аспекти людського життя, намагаючись підійти до філософії як до мистецтва жити, навчитися жити разом у глобалізованому, мінливому світі, прагнути, як закликав Ю. Габермас, до політичної і економічної солідарності. До кола обговорюваних питань належать такі: концепції старіння і антивікова медицина; старіння і відповідальність в останніх прижиттєвих рішеннях; старіння, смерть і етика технологій, що продовжують життя; етика споживання; їжа і філософія в естетиці Жозе Васконселоса (Jose Vasconcelos); філософські аспекти ризику в медицині; мистецтво як спосіб життя і життя як мистецтво; гендерна справедливість; філософія спорту; філософія людського мовчання; гумор як філософський спосіб життя; музика як філософія; філософія любові та філософія як любов; любов і відповідальність; дружба як можливість транс-національної солідарності; мораль і емоції; етика бізнесу; господарський етос як соціокультурний феномен; права людини і філософські проблеми раси та ін.

Такий практичний поворот філософії до людських проблем зумовлений зростанням ролі окремого індивіда в соціокультурному та політично-

му процесі, його потребою в осмисленні своїх дій і відповідальності за них; повсякденного життя шляхом врахування психоемоційних, етичних, соціокультурних та ін. чинників, а також необхідністю адаптації до швидкозмінюваних умов існування. Ця тенденція спричинила появу на початку XXI століття експериментальної філософії.

На Конгресі працювали і традиційні філософські секції: філософія релігії, філософія історії, історія філософії, філософія розуму, онтологія, філософія права, політична філософія, етика, епістемологія, логіка, феноменологія, філософія математики, філософія мови, філософія літератури, філософія фізики, філософія культури, філософія цінностей, філософія науки та ін. Щодо останньої проблеми, професорка Марія К. Галавотті з Італії запропонувала змінити кут розгляду в своїй доповіді на пленарному засіданні «Від філософії науки до філософії наук». Тим самим вона сприяла роботі секцій: «Філософія наук про життя», «Філософія когнітивних наук», «Філософія суспільних наук».

На секції «Філософія розвитку» українська дослідниця з Дніпропетровська О. Плаксіна виступила з доповіддю «*Сталий розвиток сучасного суспільства крізь призму феномена справедливості*», в якій обґрунтовується справедливість — не тільки як морально-етична координата, але й як соціально-філософський феномен. Авторка вважає, що йому притаманний атрибут «універсальність», а, отже, феномен справедливості — не повсякденне життєве явище, адже має статус екзистенціала, оскільки справедливості властива низка рис екзистенціала, виокремлених сучасними дослідниками. Виходячи з такого розуміння справедливості, у доповіді розкрита її багатовимірна роль у досягненні сталого розвитку суспільства.

Особливо багато виступів було на секції з соціальної філософії. Але я зупинюся лише на деяких виступах, презентованих українськими філософами. О. Александрова з Києва у своїй доповіді «*Генеza середнього класу в сучасному українському суспільстві*» розкрила особливість його формування в Україні на відміну від відповідного процесу в західних країнах. Вона зазначила, що у нашому суспільстві цей процес пов'язаний з неорганічною модернізацією, відсутністю наступності у впровадженні фаз капіталізму, стрибкоподібністю трансформаційних змін, «некомунальним» середовищем у цілому. В результаті сформований середній клас — нечисленний, анемічний, слабкий, наділений конфліктогенним потенціалом, можливостей якого вистачає для ініціювання модернізаційних реформ, від дії яких він і захлинається, розчиняючись у соціальному просторі. Доповідачка запропонувала ідею розвитку середнього класу на основі взаємодії конкуренції і партнерства. Механізмом оптимізації становлення середнього класу в Україні, на думку О. Александрової, є соціальна злагода як результат залучення позитивного потенціалу таких атрибутів оптималь-

ної взаємодії конкуренції і партнерства, якими є умови вирішення суспільних протиріч, толерантність, діалог, компроміс, консенсус.

Моя доповідь «*Матричний ефект у соціально-філософських дослідженнях*» була сфокусована на розкриття поняття «матричний ефект», де матриця виступає не тільки як форма, але й як патерн певного типу масової активності, а також як символ існуючих інститутів на індивідуальному повсякденному рівні. Його використання в соціально-філософських дослідженнях, по-перше, передбачає не статичний, а процесуальний аспект розгляду; по-друге відкриває можливості поєднання теоретизування як на мікро-, так і макрорівні, як на індивідуальному, так й на суспільному рівнях; по-третє, уможливорює дослідження складних, багатовимірних феноменів, якими є зокрема суспільство, освіта.

Свідченням орієнтації тематики Конгресу на сучасні проблеми є й те, що до кола обговорюваних питань були включені доповіді, присвячені комунікативному повороту в філософії та аналізу умов, що його спричинили. Так, зокрема на секції «Філософія комунікації та інформації» «Філософія і засоби масової інформації», круглому столі «Філософія інформації», йшлося про перешкоди на шляху до інтеркультурної комунікації, комунікативні проблеми сучасного суспільства, смисли комунікації, узагальнення інформації і відтворення суспільства, етапи інформаційного суспільства, віртуальну реальність як нову форма матеріального буття та ін. У доповіді грецького учасника Ф. Пападімітру порушується питання про філософію кіберпростору, яка стає можливою завдяки таким характеристикам інформаційної культури, як «відкритий доступ до програмного забезпечення», «відкритий доступ до інформації», «відкритий доступ до даних», а також відкритість та транспарентність [Paradimitriou, 2013, p.543]. Дослідник з Чілі А. Телло, враховуючи можливість відкритого доступу до інформації, а, отже, здатність накопичувати, зберігати, розподіляти і формувати образи та інформацію, завдяки сучасним інформаційним технологіям, говорив про архівну філософію [Tello, 2013, p.718]. Комунікативні аспекти людського існування були предметом розгляду й на інших секціях, зокрема: «Транскультурний потенціал китайської філософії», «Компаративна та інтеркультурна філософія» та ін. Вже згадувалось про ту увагу, що приділялася організаторами Конгресу проблемі діалогу філософських та культурних традицій.

Не залишилось без уваги й питання про перспективи філософії як любові до мудрості у виникаючій ері технологій. Саме так була сформульована назва круглого столу. Цій проблемі присвячувалися виступи на секції «Філософія технології». Філософи пропонували переосмислити електронну демократію в світлі інформаційно-комунікативних технологій, обговорювали їх можливості та амбівалентну сутність техніки. Мудрість

розглядалася з різних позицій: як сладність, в контексті моралі, еволюції в сучасну добу. Румунський філософ В. Гуліс'юїч у своєму виступі зробив висновок, що сьогодні «ми послідовно переходимо від класичної мудрості до... багатоканальної, дигітальної мудрості — симбіотичної, специфічної і неуніверсальної мудрості» [Gulicius, 2013, p.261].

Необхідність звернення до освіти як засобу зміни світу й самої особистості обговорювали учасники секцій «Філософія освіти», «Філософія для дітей», «Навчання філософії», круглих столів «Захист і діалог, філософія дитячих забав, співів і танців», «Шанобливість і повчання як педагогічні схильності», «Пізній Фуко» і «Філософія як спосіб життя і деякі питання до філософії освіти». Ця ідея також не є новою, адже її витoki сягають традицій Платона. Давньогрецький філософ був одним із перших, хто розглянув освіту як ключ до побудови суспільства. Він вважав, що через відповідну освіту соціум може стати одним з найважливіших засобів формування гармонійних і справедливих людей. Спроби сучасних філософів концентрувалися навколо розуміння того, якою повина бути освіта в сучасному світі. Різні думки зводилися до визнання того, що сучасна освіта повинна вчити навчатися і вчителів, і учнів, формувати креативне мислення, розуміти та сприймати інших, бути відкритою, вчити діалогу. Вона має бути мультикультурною. Найцікавішими були виступи австралійських, американських, бразильських філософів, які в своїх доповідях презентували власний досвід у рамках філософії для дітей. Вони доводили, що діалогічне навчання як педагогічний підхід, що залучає дитину у спільний пошук істини, смислів, значення, сприяє формуванню рефлексивного мислення. Цей процес передбачає розвиток і впровадження рефлексивної практики під час навчання.

Генеральний секретар FISP професор Лука Скарантіно в одному з інтерв'ю зазначив: «Ми не повинні закривати себе решті світу... Якщо ми закриваємо себе світу, то ми перетворюємося на пусте місце». Яка роль належить філософії у вирішенні освітніх проблем? У пошуках відповіді учасники звертали увагу на те, що філософія може бути використана для розвитку мислення через навчальний план. Мова йшла про необхідність філософського діалогу на різних етапах освітнього процесу, про формування критичного, креативного мислення шляхом розвитку рефлексивної практики, використання, до прикладу, у роботі з дітьми інструменту діалогічного спілкування. Чи здатна філософська підготовка педагогів на це вплинути — це вже інше питання, яке стосується змісту і форми організації її у вищих педагогічних закладах. Відверто кажучи, я з самого початку була зорієнтована на відвідування і знайомство з учасниками секції «Філософія освіти» для подальшого висвітлення її матеріалів у нашому часописі. Але, на жаль, була розчарована виступами. І справа не в моїх суб'єк-

тивних уподобаннях, а в реальному стані речей, про які відверто сказала російська учасниця Конгресу А. Мальцева: «Найбільша кількість росіян взяла участь у роботі напрямку «Філософія освіти». На жаль, знайомство з темами і тезами заявлених виступів не дозволяє говорити про новизну і оригінальність ідей, презентованих нашими філософами освіти на суд міжнародної спільноти. Надто очевидною є невідповідність між масштабом і глибиною реформування освіти у нашій країні і «застоем» у розумах теоретиків» [Мальцева, 2013]. На її думку, ця проблема має стати особливим предметом роздумів російських філософів. Зі свого боку, я б ще додала, що дане зауваження стосується повною мірою й наших теоретиків.

Українську думку з філософії освіти презентували харків'янки О. Дольська і В. Булавина. Професорка О. Дольська в доповіді «*Моделі раціональності в освіті*» обгрунтувала взаємозв'язок між освітніми парадигмами, інтелектуальними революціями та типами раціональності в освіті. За допомогою раціональності визначаються всі складові дидактики, основною одиницею якої є змісти дисциплін, предметів. Доповідачка виокремила такі моделі раціональності в освіті: афективно-наївну, предметно-інтелектуальну, логіко-риторичну, розсудково-схоластичну, емпірико-сенсуалістичну, атомістично-механістичну, чуттєво-практичну, комунікативну, діалогічну, розсудково-теоретичну, інтерпретаційну, проектну, управлінську та методологічну. Дослідниця вважає, що концепція динамічної нелінійної трансформації моделі раціональності повинна стати теоретико-конструктивним первнем у філософії освіти, на ґрунті якої варто розглядати весь перебіг розвитку освіти та її стратегічні орієнтири.

В. Булавина у доповіді «*Філософія в Університеті: погляд з України*» звернулася до теми інституалізованої філософії та її стану і трансформацій в Україні. Ця тема набуває актуальності у зв'язку із необхідністю осмислення процесів змін філософії у глобалізованому «суспільстві знань», трансформаціями науки, систем освіти та університету. Основне питання, до якого звернулася авторка доповіді: «Яка філософія існує і яка філософія потрібна (і/або не потрібна) в сучасному університеті?». Це питання було актуалізовано в різних історичних контекстах. Підсумовуючи, доповідачка зазначила, що сучасні трансформації університетської філософії в Україні здійснюються на рівні викладання, рівні особистого дослідження/пошуку філософського знання і рівні включеності в універсум університетського знання (і, ширше, в соціокультурну практику). Ці трансформаційні процеси призводять до ситуації «методологічного дисонансу», автономізації академічного університетського співтовариства, його «підпросторів», учасників і дискурсів. Оцінки стану університетської філософії варіюються від песимістичних (метафори «смерті», «кінця»), нейтральних («трансформація», «реформування») до оптимістичних («відродження»). Майбут-

не університетської філософії в Україні, як уважає В. Булавіна, пов'язано з реалізацією, можливо, переважанням однієї з стратегій розвитку: «традиційної», «інноваційної» і «націоналістичної».

Як вже зазначалося, для сучасної філософії характерним є посилення її практичної спрямованості. Конгрес у Афінах підтвердив це не лише змістом дискусій, але й формою організації заходів. Особливо цікавими в цьому сенсі виявилися спеціальні сесії. Вони проводилися в історичних місцях, де знаходились Платонівська Академія, Пнікс (місце зібрання стародавнього афінського парламенту) та ліцей Аристотеля. Проведення засідань у таких місцях посилює відчуття взаємозв'язку між життям та філософією, між минулим та теперішнім, між емоціями та думкою. Маючи унікальний шанс у своєму житті відвідати ці місця не як туристи, а як реальні учасники філософських диспутів, делегатів Конгресу, ми у такий спосіб відчували причетність до великої традиції. Спів цикад, що іноді був гучнішим мови лекторів, так само лунав упродовж роботи спеціальних сесій Конгресу, як і майже дві з половиною тисячі років тому, коли античні філософи міркували про те, як зробити людей щасливішими, а світ справедливішим.

Тема спеціальної сесії, що відбувалася на місці Академії Платона, — «Актуальність грецької філософії наразі». Цікаво, що лекція італійського філософа Енріко Берті, прочитана там, була присвячена філософії Аристотеля, учня Платона. Відомо, що саме йому ми завдячуємо терміном «практична філософія». Його вчення виявляє тісний зв'язок між філософією та реальністю. Ось чому активне звернення у виступах на Конгресі до філософської спадщини Аристотеля свідчить про практичний поворот у сучасній філософії.

На спеціальній сесії, проведеної на місці ліцею Аристотеля, відомі професори з Великобританії, Німеччини та Греції говорили про значимість аристотелівської філософії для сучасного мислення. Теодор Скалтсас, шотландський професор, показав релевантність етики Аристотеля щодо чеснот новітнім дослідженням поведінки людини. Так, сучасна теорія «розширеного розуму», як і Аристотель, визначає, що виховання моральних чеснот — це не лише тренування розуму, а й складний процес, що охоплює все людське існування. Ось чому моральне виховання не має результату, якщо здійснюється прямолінійно, через напучування та повчання. Для формування моральної стратегії виховання людини потрібні різноманітні знання про неї, зокрема, знання про її мозок, тіло, про її поведінку, емоції, мислення тощо. Скалтсас вважає, що виникнення сучасної емпіричної філософії є кроком назустріч філософії Аристотеля та виявленням практичної природи філософського знання. Багато спільного у сучасній філософській думці з уявленнями античного мислителя щодо важливості

дотримання законів та інституалізації суспільства показала у своїй лекції німецька дослідниця Доротейя Фреде. А завершила роботу цієї секції лекція Костаса Калімітзиса щодо значення дозвілля (Schole) та розуму (Nous) як способів життя. Ідея Аристотеля про те, що добре організоване дозвілля є необхідною умовою для розвитку розуму, знайшла своє підтвердження у всій атмосфері Конгресу. Тут справді напружена та велика праця філософського розуму стала приємною і радісною подією життя.

Проблеми, що розглядалися на Конгресі, та їх обговорення закликають нас вчитися думати філософськи, тобто строго, логічно та обґрунтовано. Це означає, що необхідно враховувати багатомірність та плюральність сучасного світу, знаходити шляхи порозуміння між різними традиціями, усвідомлювати єдність та взаємозалежність процесів у сучасному суспільстві та міру відповідальності людини. Взаємозв'язок філософії та освіти безперечний, підтверджений часом і всією інтелектуальною історією людства. Його посилення в нашій системі освіти стає нагальною потребою, особливо за умов зростання ролі комунікації та інформатизації як важливих ознак сучасного суспільства.

Безумовно, в межах однієї статті неможливо охопити і презентувати усе різноманіття тематики і проаналізувати глибину заторкуваних проблем. У списку літератури є необхідні джерела, які допоможуть ближче познайомитися з матеріалами Конгресу, зануритися у вирій філософських думок. Далі, за домовленістю з редакцією, ми друкуватимемо статті учасників Конгресу з України.

Література:

1. Мальцева А. Всемирный Конгресс Философии — Афины — август 2013 www.proza.ru/2013/09/14/1740
2. Boudouris Konstantin I. To the Participants of the 23rd World Congress of Philosophy // XXIII World Congress of Philosophy “Philosophy as Inquiry and Way of Life” / Programme: Athens 04–10 August 2013, University of Athens, School of Philosophy Press, 2013.
3. Eco Umberto. Some remarks on a New Realism // <http://www.wcp2013.gr/en/newsletters>
4. Habermas Jurgen. Plea for a Constitutionalization of International Law. // <http://www.wcp2013.gr/en/newsletters>
5. Guliciuc Viorel. From Wisdom to Digital Wisdom as Negotiated Identity. // XXIII World Congress of Philosophy “Philosophy as Inquiry and Way of Life” / Programme: Athens 04–10 August 2013, University of Athens, School of Philosophy Press, 2013.
6. McBride William L. To the Participants of the 23rd World Congress of Philosophy // XXIII World Congress of Philosophy “Philosophy as Inquiry and Way of Life” / Programme: Athens 04–10 August 2013, University of Athens, School of Philosophy Press, 2013.

7. Papadimitriou Fivos. Philosophy of cyberspace, society, culture and transparenence in ICTs // XXIII World Congress of Philosophy “Philosophy as Inquiry and Way of Life” / Abstracts: Athens 04–10 August 2013, University of Athens, School of Philosophy Press, 2013.
8. Remadier T. Transdisciplinarity and its challenges: The case of urban studies.// Futures.— 2004.— № 36.— P. 433–434.
9. Tello Andreas M. Archival Philosophy: Are we in the Age of Access? // XXIII World Congress of Philosophy “Philosophy as Inquiry and Way of Life” / Abstracts: Athens 04–10 August 2013, University of Athens, School of Philosophy Press, 2013.

***Ирина Предборская.* «Философия как познание и образ жизни: информационно-реферативный обзор XXIII Всемирного философского Конгресса.**

Статья посвящена работе XXIII всемирного философского Конгресса, состоявшегося в Афинах в 2013 году, и анализу его основных материалов. Выделены основные философские проблемы, ставшие предметом острых дискуссий на секциях, круглых столах. К таковым относятся: исследование философских традиций мира на основе диалога культур; междисциплинарность как диалог между разными дисциплинами; актуализация философского подхода к пониманию глобальных проблем; влияние современных достижений науки и техники на человека, общество, природу; усиление практической направленности философии; рассмотрение образования как способа изменения мира и самой личности; новая концепция гуманизма; философия как искусство жить; трансгуманизм и новейшие версии в понимании человеческой природы; коммуникативный поворот в философии и др. Проанализированы основные идеи лекций

Ю. Хабермаса и У. Эко, также содержание специальных сессий, связанных с Платоном и Аристотелем. Охарактеризовано участие украинских философов в работе Конгресса.

Ключевые слова: XXIII всемирный философский конгресс, философия, образ жизни, Ю. Хабермас, У. Эко, философия образования.

***Iryna Predborska.* «Philosophy as Inquiry and Way of Life”: Information and Analytic Review of 23rd World Congress of Philosophy.**

The article overviews the XXIII World Congress of Philosophy, which was held in Athens in 2013. Its basic materials are analyzed. The main philosophical problems which have become the subject of discussions at the sections and round tables are outlined. Among them are: study of the world philosophical traditions on the basis of dialogue of cultures; interdisciplinarity as a dialogue of different disciplines; actualization of philosophical reflection on global issues; the impact of modern science and technology on human, society, nature; practical turn in contemporary philosophy; study of education as a way to change the world and the personality; a new concept of humanism; philosophy as the art of living;

transhumanism and the latest version in the understanding of human nature; communicative turn in philosophy and etc. The key ideas of J. Habermas' and U. Eco's lectures and also the contents of the special sessions related to Plato and Aristotle are analyzed. The participation of Ukrainian philosophers in the Congress is shown.

Keywords: *23rd World Congress of Philosophy, philosophy, way of life, J. Habermas, U. Eco, philosophy of education.*